

УДК 342.95:355.3:2-75

А.В. Фисун,

викладач кафедри правових дисциплін
Навчально-наукового інституту підготовки персоналу
Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0003-5610-3965>

ДУАЛІСТИЧНА ПРАВОВА ПРИРОДА СТАТУСУ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Анотація. У статті досліджується дуалістична природа правового статусу військових капеланів Національної гвардії України (далі – НГУ) в умовах збройного конфлікту та трансформації сектору безпеки й оборони держави. Особливу увагу приділено аналізу нормативно-правових засад організації та функціонування служби військового капеланства, а також визначенню особливостей поєднання у статусі військового капелана ознак військовослужбовця та священнослужителя. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі капеланської служби у забезпеченні морально-психологічної підтримки особового складу НГУ, формуванні духовної стійкості військовослужбовців та зміцненні їх мотивації до виконання службово-бойових завдань.

У дослідженні проаналізовано положення національного законодавства України, що регламентують діяльність військових капеланів, а також окремі положення міжнародного гуманітарного права щодо статусу релігійного персоналу під час збройних конфліктів. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану правовий статус капеланів НГУ набуває специфічних характеристик, пов'язаних із їх інтеграцією до військової організації держави та одночасним виконанням гуманітарної й духовної місії. Зазначено, що така подвійність статусу породжує низку теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із визначенням меж їх повноважень, особливостей проходження служби, юридичної відповідальності та гарантій правового захисту.

Встановлено, що чинне законодавство України не забезпечує достатньої визначеності щодо правосуб'єктності військових капеланів у структурі НГУ, зокрема в питаннях співвідношення їх військових обов'язків і духовного покликання, обсягу соціально-правових гарантій, а також механізмів забезпечення їх безпеки під час виконання службових завдань у районах ведення бойових дій. На підставі проведеного аналізу запропоновано авторський підхід до розуміння правової природи статусу військового капелана як особливого виду публічної служби, що поєднує елементи військової та духовної діяльності. Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення законодавчого регулювання статусу військових капеланів НГУ з метою забезпечення правової визначеності їх діяльності та підвищення ефективності виконання покладених на них функцій.

Ключові слова: військовий капелан, Національна гвардія України, правовий статус, дуалізм, збройний конфлікт, правосуб'єктність.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української державності характеризується триваючим збройним конфліктом, що зумовлює трансформацію правового статусу багатьох суб'єктів сектору безпеки і оборони. Особливого значення набуває визначення правового статусу військових капеланів, які здійснюють духовну підтримку військовослужбовців та водночас інтегровані у військову організацію держави.

Актуальність теми обумовлена необхідністю комплексного дослідження правосуб'єктності капеланів саме у структурі Національної гвардії України, яка поєднує військові та правоохоронні функції. Така специфіка значно ускладнює визначення правової природи їх статусу, особливо в умовах бойових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень показав, що окремі аспекти правового статусу військових капеланів досліджувалися українськими науковцями. Зокрема, О.В. Каплій розглядає конституційно-правові засади діяльності капеланів, акцентуючи увагу на забезпеченні свободи віросповідання у військовому середовищі [1].

Адміністративно-правові аспекти діяльності капеланської служби аналізуються у працях С.О. Островського та В.І. Бовкунова, які частково характеризують функціонування капеланів у системі НГУ [2]. Водночас, такі дослідження обмежуються питаннями організації служби і не розкривають глибинної правової природи їх статусу. Історичні та функціональні аспекти діяльності капеланів висвітлені у роботах М.В. Долганової, І.Р. Чобіт та Ю.І. Руснака [3, 4]. Однак, ці дослідження не містять системного аналізу правосуб'єктності капеланів у контексті збройного конфлікту.

Таким чином, у науковій літературі відсутнє комплексне дослідження дуалістичної правової природи статусу військових капеланів Національної гвардії України, що зумовлює необхідність подальших наукових розвідок.

Результати дослідження. Однією з ключових особливостей правового статусу військових капеланів Національної гвардії України є його дуалістичний характер, що обумовлює виникнення низки правових колізій у процесі реалізації службових повноважень. Насамперед це стосується співвідношення канонічної підлеглості капелана релігійній організації та його перебування у системі військової ієрархії. З одного боку, військовий капелан отримує мандат на здійснення душпастирської діяльності від відповідної релігійної організації та зобов'язаний дотримуватися її канонічних норм. З іншого боку, як військовослужбовець він підпорядковується командуванню та виконує вимоги військових статутів. Така подвійна підлеглість може створювати ситуації, коли виконання окремих службових завдань потребує узгодження з релігійними переконаннями або внутрішніми правилами конфесії, яку представляє капелан.

Правовий статус військових капеланів у Національній гвардії України формується під впливом як загальних положень законодавства про військову службу, так і спеціальних норм, що регулюють діяльність капеланської служби. Водночас визначальним чинником виступає правова природа самої НГУ, як військового формування з правоохоронними функціями [6]. На відміну від інших військових формувань, діяльність НГУ охоплює не лише виконання бойових завдань, але й участь у забезпеченні громадської безпеки, охороні прав і свобод громадян, а також взаємодію з цивільним населенням. У такому середовищі функціонування військовий капелан змушений адаптувати свою діяльність до різних правових режимів, що обумовлює багатовимірність його статусу.

Слід зазначити, що капелан у структурі НГУ одночасно виконує функції духовної підтримки військовослужбовців, бере участь у морально-психологічному забезпеченні підрозділів та взаємодіє з цивільними особами (службовцями). Це створює ситуацію, коли його діяльність не обмежується внутрішньою сферою військового колективу, а виходить у ширший соціально-правовий контекст. З огляду на це, традиційне розуміння дуалістичного статусу капелана, як поєднання військової та релігійної складових, є недостатнім. Доцільно стверджувати, що в умовах функціонування НГУ формується більш складна модель правового статусу, яка включає також елемент участі у забезпеченні публічної безпеки. Такий підхід дозволяє більш адекватно відобразити реальну практику діяльності капеланів.

Окремої уваги потребує питання визначення меж участі військового капелана у процесах військового управління. Незважаючи на перебування особи на військовій службі та наявності офіцерського статусу, капелан не є суб'єктом командування і не наділений повноваженнями щодо прийняття управлінських рішень стосовно бойової діяльності підрозділів. Його функції мають переважно духовний, морально-психологічний та консультативний характер. Водночас практика функціонування підрозділів в умовах воєнного стану свідчить про необхідність чіткого нормативного розмежування компетенції капелана та посадових осіб військового управління з метою недопущення дублювання функцій або неоднозначного трактування його ролі в організаційній структурі Національної гвардії України.

Складовою проблематики дуалістичного статусу є також питання юридичної відповідальності військових капеланів. Як військовослужбовці вони підлягають дисциплінарній відповідальності за порушення вимог законодавства про військову службу та військової дисципліни. Водночас порушення канонічних норм може спричиняти застосування до них заходів церковного впливу з боку відповідної релігійної організації. Наявність двох самостійних систем нормативного регулювання потребує належного правового врегулювання механізмів їх взаємодії та визначення меж відповідальності капеланів у кожній із них.

Збройний конфлікт виступає визначальним фактором трансформації правового статусу військових капеланів в НГУ, оскільки саме в умовах

бойових дій найбільш чітко проявляються суперечності та прогалини у правовому регулюванні їх діяльності. Перебування капеланів у зоні активних бойових дій обумовлює необхідність оцінки їх правового становища не лише з позицій національного законодавства, але й у контексті норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, правовий статус капеланів визначається положеннями Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, відповідно до статей 24–26 якої, духовний персонал збройних сил користується повагою та захистом і не бере безпосередньої участі у бойових діях [7]. Крім того, норми Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій (статті 8, 15) уточнюють статус духовного персоналу як осіб, що виконують гуманітарні функції та не можуть бути об'єктом нападу [8].

Водночас, практична реалізація цих норм у сучасних умовах є ускладненою. Інтегрованість капеланів у військові підрозділи, їх перебування у зоні бойових дій та підпорядкування військовому командуванню створюють ситуацію, коли їх фактичний статус може сприйматися неоднозначно. У результаті виникає протиріччя між формальним міжнародно-правовим статусом капелана, як некомбатанта та реальними умовами його діяльності. У контексті гібридного характеру сучасних конфліктів це протиріччя набуває особливої гостроти, що свідчить про необхідність уточнення національного законодавства з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права.

Правове регулювання діяльності військових капеланів в Україні здійснюється низкою нормативно-правових актів, однак воно не є достатньо системним і завершеним. Основоположне значення мають статті 3, 17, 24, 35 та 64 Конституції України які формують конституційно-правову основу капеланської діяльності закріплюючи гарантії свободи світогляду і віросповідання, пріоритет прав і свобод людини, соціальний захист військовослужбовців, принцип рівності громадян незалежно від їхніх релігійних переконань, а також правові межі реалізації конституційних прав в умовах військової служби. [9]. Закон України «Про Службу військового капеланства», який визначає правовий статус капеланів, їх завдання та гарантії діяльності. Зокрема, статті 1, 6 та 12 цього Закону закріплюють поняття капелана, основні функції та гарантії здійснення душпастирської діяльності [5]. Водночас, діяльність капеланів у структурі НГУ здійснюється в межах правового поля, визначеного Законом України «Про Національну гвардію України», який встановлює загальні засади організації та функціонування цього військового формування [6]. Крім того, застосовуються положення Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», які визначають відповідно загальні засади проходження військової служби та гарантії свободи віросповідання [9; 10].

Незважаючи на наявність зазначених актів, між ними відсутня належна узгодженість. Це проявляється у невизначеності щодо підпорядкування

капеланів, меж їх відповідальності та співвідношення військових і релігійних функцій. Особливо гостро ці проблеми проявляються в умовах збройного конфлікту, коли необхідна чіткість правового регулювання. Отже, правовий статус військових капеланів НГУ доцільно розглядати як такий, що перебуває на стадії формування, а його подальший розвиток має здійснюватися з урахуванням як національних потреб, так і міжнародних стандартів.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про те, що правовий статус військових капеланів Національної гвардії України є складним та багато вимірним явищем, яке формується на перетині військового права, релігійної діяльності, норм міжнародного гуманітарного права та специфіки діяльності НГУ. Його сутність полягає у поєднанні різних правових елементів, що зумовлює дуалістичний характер, який у межах НГУ набуває розширених форм.

Специфіка функціонування НГУ як військового формування з правоохоронними функціями створює особливе середовище діяльності капеланів, у якому поєднуються різні правові режими. Це призводить до ускладнення їх статусу та потребує більш чіткого нормативного визначення.

В умовах збройного конфлікту правовий статус капеланів додатково ускладнюється впливом норм міжнародного гуманітарного права, які визначають їх як некомбатантів, але не завжди враховують реальні умови їх діяльності. Це зумовлює виникнення правових колізій, що потребують вирішення на рівні національного законодавства.

У контексті вдосконалення правового регулювання діяльності військових капеланів доцільним є подальший розвиток нормативно-правової бази, спрямований на конкретизацію їх правового статусу в системі Національної гвардії України. Насамперед, потребують уточнення питання функціонального підпорядкування, особливостей проходження служби та механізмів реалізації службових повноважень в умовах воєнного стану.

Перспективним напрямом удосконалення законодавства є розроблення чітких механізмів взаємодії між військовим командуванням і релігійними організаціями, представниками яких є капелани. Така взаємодія повинна ґрунтуватися на принципах партнерства, взаємної поваги та невтручання у внутрішню компетенцію один одного. Це сприятиме підвищенню ефективності духовної підтримки особового складу та мінімізації потенційних конфліктів між вимогами військової служби і релігійними нормами.

Важливим напрямом подальшого розвитку законодавства залишається гармонізація національних правових норм із положеннями міжнародного гуманітарного права щодо статусу духовного персоналу під час збройних конфліктів. Урахування міжнародних стандартів дозволить забезпечити належний рівень правового захисту військових капеланів та сприятиме вдосконаленню механізмів реалізації їх професійної діяльності.

Водночас, особливого значення набуває посилення гарантій незалежності капеланської діяльності при збереженні вимог військової дисципліни. Ефективне функціонування інституту військового капеланства можливе лише за умови досягнення балансу між духовною автономією капелана та його обов'язками як військовослужбовця. Саме такий підхід забезпечує належне виконання капеланами їх основної місії – духовної підтримки військовослужбовців та зміцнення морально-психологічної стійкості особового складу в умовах збройного конфлікту.

Отже, подальше вдосконалення правового регулювання статусу військових капеланів має здійснюватися шляхом забезпечення узгодженості нормативно-правових актів, чіткого визначення їх правосуб'єктності та врахування міжнародно-правових стандартів.

Конфлікт інтересів. Авторка декларує, що немає конфлікту інтересів стосовно даного дослідження – фінансового, особистого, авторського чи іншого, який міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в цій статті.

Політика використання штучного інтелекту. Авторка декларує, що під час створення даної роботи не використовувала методи штучного інтелекту.

Література

1. Каплій О. В. Конституційно-правовий статус військових капеланів в Україні // Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 3. С. 30–35. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.03.5.
2. Островський С. О., Бовкунов В. Адміністративно-правові засади діяльності військових капеланів у забезпеченні духовної підтримки осіб з інвалідністю // Наукові записки. Серія: Право. 2025. № 18. С. 148–154. DOI: 10.36550/2522-9230-2025-18-148-154.
3. Долганова М. В., Чобіт І. Р. Особливості діяльності військових капеланів під час російсько-української війни (2014–2022 рр.) // Військовий науковий вісник. 2022. Вип. 38. С. 167–181.
4. Руснак Ю. І. Формування служби військового капеланства в Збройних Силах України в умовах російсько-української війни: історико-правовий аспект // Культурологічний альманах. 2024. Вип. 4. С. 80–87. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.10>
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про Службу військового капеланства : Закон України від 30 листоп. 2021 р. № 1915-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20>.
7. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.
8. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151.
9. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 черв. 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199.

10. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

11. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квіт. 1991 р. № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.

DUALISTIC LEGAL NATURE OF THE STATUS OF MILITARY CHAPLAINS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE IN CONDITIONS OF ARMED CONFLICT.

Fysun A.

Abstract. This article examines the dual nature of the legal status of military chaplains of the National Guard of Ukraine (NGU) in the context of armed conflict and the transformation of the state's security and defense sector. Particular attention is paid to the analysis of the legal and regulatory framework governing the organization and functioning of the military chaplaincy service, as well as to identifying the specific features arising from the combination of the characteristics of a servicemember and a clergy member within the status of a military chaplain. The relevance of the study is determined by the growing role of the chaplaincy service in providing moral and psychological support to NGU personnel, fostering the spiritual resilience of servicemembers, and strengthening their motivation to perform service and combat tasks.

The paper analyzes the provisions of Ukrainian national legislation regulating the activities of military chaplains, as well as selected norms of international humanitarian law concerning the status of religious personnel during armed conflicts. It is substantiated that under martial law the legal status of NGU military chaplains acquires specific characteristics related to their integration into the state's military organization while simultaneously fulfilling a humanitarian and spiritual mission. It is noted that this dual status gives rise to a number of theoretical and practical issues associated with determining the limits of their authority, the peculiarities of service performance, legal liability, and guarantees of legal protection.

The study establishes that the current legislation of Ukraine does not provide sufficient clarity regarding the legal personality of military chaplains within the NGU structure, particularly with respect to the relationship between their military duties and spiritual vocation, the scope of their social and legal guarantees, and the mechanisms for ensuring their safety while performing official duties in combat areas. Based on the conducted analysis, the author proposes an original approach to understanding the legal nature of the military chaplain's status as a special form of public service that combines elements of military and spiritual activity. It is concluded that further improvement of the legislative regulation of the status of NGU military chaplains is necessary in order to ensure legal certainty in their activities and enhance the effectiveness of the functions entrusted to them.

Keywords: military chaplain, National Guard of Ukraine, legal status, dual legal nature, armed conflict, legal personality.

Стаття надійшла до редакції / Received: 28.03.2026

Прийнята до друку після рецензування / Revised and Accepted: 18.04.2026

Дата публікації статті / Published: 21.04.2026.